

8.Sınıf TC İnkılap Tarihi Konu Özetleri

5.Ünite : Demokratikleşme Çabaları
1.Bölüm : Çok Partili Hayat Denemeleri

Demokrasinin uygulandığı toplumlarda herkes düşüncelerini serbestçe söyleme özgürlüğüne sahiptir. Toplumdaki bireylerin düşüncelerini rahatça açıklayabilmesi, hür ve birbirinin haklarına saygılı yaşayabilmesi ancak iyi bir yönetim sistemi sayesinde gerçekleşebilir. Çağımıza en uygun devlet ve yönetim anlayışı ise demokrasidir. Demokrasi için ilk koşul, ülkenin bağımsız olmasıdır. Bağımsızlığın var olmasından sonra millî egemenlik ilkesinin gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılır. Millî egemenliğin gerçekleştirilmesinde ise siyasi partiler önemli bir aracılık görevi yaparlar. Çünkü seçimlere katılan siyasi partiler aldıkları oylar ile halkın seçtiği kişilerin meclise milletvekili olarak girmesini sağlarlar.

Demokrasilerde aynı düşünceleri taşıyan insanların görüşlerini dile getirebilmek amacıyla siyasi kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumların başında siyasi partiler yer alır. Siyasi partiler demokratik rejimlerde halkın yönetime katılmasına aracılık eden kuruluşlardır.

Mustafa Kemal, partili bir yönetime geçerek ülke içinde demokratik bir rejimin kurulmasına öncülük etti. Bir siyasi parti kurarak çok partili yaşama geçiş ortamını oluşturmak istedi.

Tek Partili Yönetim

- ◆ Halkın yönetime katılımı ve görüş farklılıkları az olur.
- ◆ Hükûmetin denetlenmesi zordur.

Çok Partili Yönetim

- ◆ Farklı görüşler yönetimde yer alabilir.
- ◆ Hükûmet sürekli denetlenir.
- ◆ Demokratik ortam oluşur.

a. Siyasi Partiler Kuruluyor

Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi) (9 Eylül 1923)

Mustafa Kemal, demokrasinin gereklerinden olan siyasi parti kurma anlayışını her zaman taşıyordu. Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubunu oluşturarak bu düşüncesini bir model olarak gerçekleştirdi. Mustafa Kemal, böyle davranarak aldığı kararları milletle paylaşmak istiyordu.

Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubunu son Osmanlı Mebusan Meclisinde de oluşturmak istedi. Fakat bu düşüncesini ancak Birinci Mecliste gerçekleştirebildi.

Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisindeki farklı gruplar, millî bağımsızlığı sağlamaya çalıştıkları için uzlaşabiliyorlardı. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Meclisteki gruplar arasında düşünce ayrılıkları oluşmuştu. Batılılaşma ve modernleşme yanlısı Mustafa Kemal ve taraftarlarına Birinci Grup, onların karşısında yer alan ve muhalif görüşü savunan gelenekçilere ise İkinci Grup deniyordu.

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı sırasında milletiyle olan sıkı ilişkilerini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu aracılığıyla sağlıyordu. Barış döneminde çağdaşlaşma yolunda yapılacak yeniliklerin gerçekleştirilebilmesi için güvенеbileceği genç, dinamik ve inkılapçı insanlara ihtiyaç vardı. Mustafa Kemal hem bu düşüncelerini gerçekleştirmek hem de millî egemenlik anlayışını daha da pekiştirmek amacıyla 9 Eylül 1923 tarihinde başkanlığını yaptığı **Halk Fırkasını** kurdu. Böylece gerçekleştirmeyi düşündüğü çok partili yaşam için ilk adımı atmış oldu. Cumhuriyetin ilanından sonra ise bu parti, **Cumhuriyet Halk Fırkası** adını aldı (1924) (Görsel 5.1). Atatürk'ün gerçekleştirdiği bütün inkılaplar bu parti programına dayanılarak yapılmıştır. Yine partinin programında yer alan Atatürk ilkelerinin tümü bu parti aracılığıyla devlet yönetimine ve anayasaya uygulanmış ve halk tarafından benimsenmiştir.

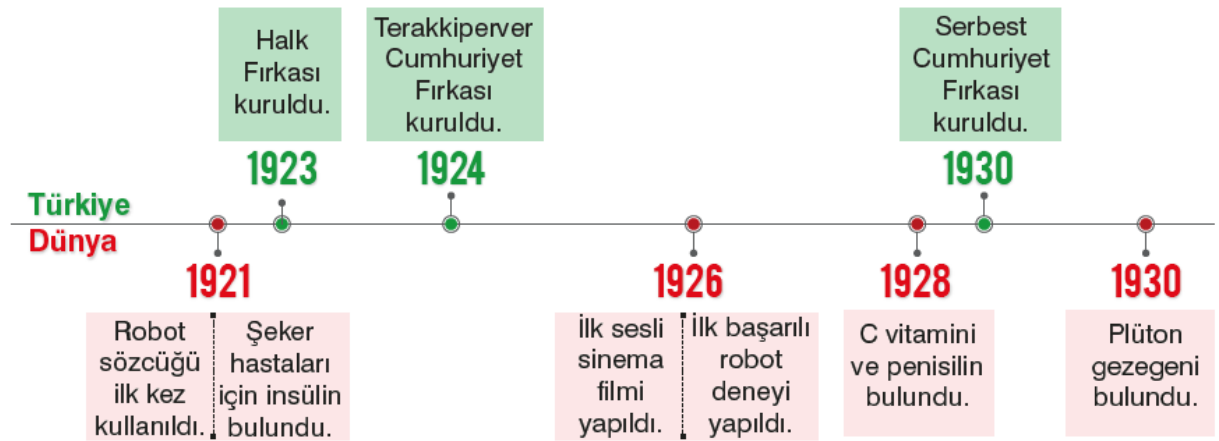
Bunları Biliyor musunuz?

Mustafa Kemal, ölümüne kadar, hem cumhurbaşkanlığı görevini hem de Cumhuriyet Halk Partisi başkanlığını birlikte yürütmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisi Cumhuriyet Halk Fırkasıdır.

Aynı Zaman, Farklı Mekân

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924)

Millî Mücadele'nin kazanılmasından sonra sıra, Türk milletini her alanda çağdaş devletler düzeyine çıkaracak yeniliklerin yapılmasına gelmişti. İnkılapların biçimi ve zamanı konusunda Mustafa Kemal ve bazı arkadaşları arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu kişiler çok geçmeden bağlı oldukları Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılıp 1924 Anayasası'na dayanarak yeni bir parti kurdular. Böylece Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adıyla Cumhuriyet Dönemi'nin siyasi tarihinde ilk muhalefet partisi kurulmuş oldu (17 Kasım 1924). Bu partinin kurucuları arasında Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Adnan Adıvar, Cafer Tayyar Bey gibi önemli kişiler bulunuyordu.

Terakkiperver: İlerici, ilerlemeyi seven anlamına gelmektedir.

Fırka: Parti.

Mustafa Kemal orduda görev yapanların politikayla uğraşmalarını uygun görmüyordu. Bu amaçla kendisine bağlı milletvekillerinin ordudaki görevlerinden ayrılmasını istedi. Bundan sonra, kişilerin askerî görevleri devam ederken milletvekili olamayacaklarını belirten kanun çıkarıldı (19 Aralık 1924). Bu Kanun'un çıkarılması üzerine meclisteki ordu üyesi milletvekilleri, ordudaki görevlerinden çekildiler.

Mustafa Kemal, Türkiye'de demokrasinin yerleşmesini ve kısa sürede gelişmesini istediğinden yeni partinin kurulmasına çok sevindi.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası parti programında Cumhuriyet ilkelerine bağlı olduğunu, halk egemenliğine saygılı olduğunu ve ekonomide liberalizmi savunduğunu belirtiyordu. Ayrıca dini düşünce ve inançlara saygılı olduğuna parti programında yer veriyordu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programında "din ve inançlara saygılı" olduğunun vurgulanması, cumhuriyet karşıtlarının bu parti içerisinde toplanmasına sebep oldu. Cumhuriyete ve Mustafa Kemal'in yaptığı inkılaplara muhalif olanlar, parti içerisinde hızla çoğalmaya başladılar. Partinin din konusunda izlediği politika, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan bazı vatandaşlar üzerinde etkili oldu. Bu gelişmelerin sonunda doğuda büyük bir ayaklanma çıkartıldı. Cumhuriyet rejiminin tehlikeye düştüğünü gören devlet görevlileri, gerekli önlemleri alarak ayaklanmanın bastırılmasını sağladılar.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının bazı üyelerinin devlete ve rejime zarar verdiği gerekçesiyle bu parti, hükûmet tarafından kapatıldı (3 Haziran 1925)

Unutmayınız

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılması ile Türkiye'de çok partili rejim denemelerinden ilki başarısızlıkla sonuçlandı.

Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930)

1930'lu yıllara gelindiğinde, Atatürk ilke ve inkılaplarının büyük bir bölümü günlük yaşamda uygulanmaya başlanmış ve halk tarafından bu inkılaplar benimsenmişti. Fakat 1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik bunalım Türkiye'yi de etkilemişti. Mustafa Kemal, ülkenin sıkıntılardan kurtulabilmesi için ekonomik kalkınma alanında farklı görüşler taşıyan yeni bir parti kurulmasını istiyordu. Mustafa Kemal bu düşüncelerle hareket ederek yakın arkadaşlarından Fethi Bey'e yeni bir parti kurdurdu. Böylece Serbest Cumhuriyet Fırkası adını taşıyan parti 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuş oldu.

Mustafa Kemal, parti kurucularından cumhuriyet ilkelerine bağlı kalmalarını özellikle istedi. Ülke yararına kurulan bu parti, kısa sürede cumhuriyet karşıtlarının yer aldığı bir kuruluş durumuna geldi. Cumhuriyet karşıtları, partiyi kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya başladı. Partinin kurucusu olan Fethi Bey, bu gelişmelerden rahatsızlık duydu. Ülkenin geleceği için kötü bir olayın yaşanmaması amacıyla Serbest Cumhuriyet Fırkasını kendi isteğiyle kapattı (17 Kasım 1930). Böylece ikinci kez gerçekleştirilmek istenen çok partili rejim denemesi de sonuçsuz kaldı.

Bunları Biliyor musunuz?

Ülkemizde kurulan bu üç parti, ekonomide liberal (serbest) görüşü savundu. Özel sermayenin ekonomide etkili olmasını istedi. Fakat yaşanan 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı nedeniyle iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Fırkası, ekonomide devletçilik politikasını uygulamaya koyacaktır.

b. Demokratikleşme Çabaları

Atatürk, cumhuriyeti kurma aşamasında kuruluş sürecinde yaşanan demokratikleşme çabalarından bir kısmına Nutuk adlı eserinde şu şekilde yer vermiştir:

Saltanatın Kaldırılması

Efendiler, Osmanlı Devleti'nin yıkılmış olduğunu, yeni bir Türkiye Devleti'nin doğduğunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince hâkimiyet haklarının millete ait bulunduğunu ifade eden bir önerge hazırlandı. Sekseni aşkın arkadaşa imza ettirildi. Bu önergede benim de imzam vardır.

Meclis'te de geniş bir konuşma yapmak gereğini duydum. İslam ve Türk tarihinden örnekler vererek hilafet ve saltanatın ayrılabilirliğini, millî hâkimiyet ve saltanat makamının Türkiye Büyük Millet Meclisi olabileceğini, tarihî olaylara dayanarak açıkladım.

Süratle kanun tasarısı hazırlandı. O gün meclisin ikinci oturumunda okundu. Ad okunarak oya konması teklifine karşı, kürsüye çıktım. Dedim ki; "Buna gerek yoktur. Memleket ve milletin istiklâlini ebedî olarak koruyacak ilkeleri, yüce meclisin oy birliği ile kabul edeceğini sanırım." Sonunda, başkan oya sundu ve "oy birliği ile kabul edilmiştir" dedi.

İşte Efendiler, Osmanlı Saltanatı'nın yıkılış ve göçüş merasiminin son safhası böyle geçmiştir.

Siyasi Parti Kurma

Atatürk, Cumhuriyet yönetiminde siyasi partilerin kurulmasını ve devlet yönetiminde farklı görüşlerin var olmasını istiyordu. Bu konuda yaptığı çalışmaları *Nutuk*'ta şöyle anlatmaktadır:

Saygıdeğer Efendiler, her yerde, siyasi parti kurma konusunda halkla uzun sohbetler yaptım.

7 Aralık 1922 tarihinde, Ankara basını vasıtasıyla, halkçılık ilkesine dayanan ve "Halk Partisi" adını taşıyan siyasi bir parti kurmak niyetinde olduğumu açıklayarak, bu partinin nasıl bir program yapması gerekeceği konusunda, bütün vatanseverlerin, ilim ve fen adamlarının yardım ve iş birliğine başvurmuştum.

Gerek bazı kimselerden aldığım yazılı düşüncelerden ve gerek halk ile yaptığım görüşmelerden çok yararlandım.

Milletin maddi ve manevi alandaki yenileşmesi ve gelişmesi yolunda, söz ve teori ile iş ve icraata önem vermeyi tercih ettik. Bununla birlikte, "Hâkimiyet milletindir.", "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dışında hiçbir makam, millî mukadderata hâkim olamaz."

İlkeler, "Halk Partisi"nin kuruluşu ve faaliyet göstermesi için yeterli oldu. Partinin adına, daha sonra "Cumhuriyet" kelimesi de eklenerek, bilindiği gibi "Cumhuriyet Halk Partisi" adı verildi.

Halifeliğin Kaldırılması

Atatürk'ün halifeliğin kaldırılması konusundaki düşünceleri ve demokratikleşme hakkında *Nutuk*'ta söylediği sözler:

- Türk halkının kayıtsız ve şartsız hâkimiyetine sahip olduğunu bir defa daha ve kesinlikle tekrar ediyorum. Hakimiyet, hiçbir anlamda, hiçbir şekilde, hiçbir renk ve hiçbir kılavuzlukta ortaklık kabul etmez. Unvanı ister halife ister başka bir şey olsun, hiç kimse bu milletin kaderine ortak çıkamaz. Millet buna kesinlikle müsaade edemez.
- Yeni Türkiye'nin ve yeni Türkiye halkının, artık, kendi varlık ve mutluluğundan başka düşünecek bir şeyi yoktur...
- Görülüyor ki, biz her vasıttan yalnız ve ancak bir tek temel görüşe dayanarak yararlanıyoruz. O görüş şudur: Türk milletini medeni dünyada, layık olduğu mevkiye yükseltmek, Türkiye Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde her gün daha çok güçlendirmek...

(*Nutuk, Yayına Haz. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, s.467-469,474, 481,485,486,606.*)